

להבות אש קודש

לקט פנינים מקדושי ושרידי השואה

פרשת ואתחנן שבת נחמו

מתוך להבות אש חורבן המקדש ששלהבותיו אופפות שנות דור, ובשיאם בתקופת השואה האיזמה בשנים ת"ש-תש"ה, עולות באור יקרות תורתם ונשמתם של גדולי תורה ויראה וחסידות, שלעתים דברים אלו הם השם ושאר היחידים שנתרו מהם בעולם באשר כל משפחתם נספו על קדושה ה'. בשבת זו שבת ואתחנן נחמו, הארה מיוחדת להביא מתורתם.

מעלת ישראל הנצחית וזכייתם בקריאת שמע מדבקותם¹

מהיכן זכו ישראל לקריאת שמע? אמר ר' פינחס בר חמא, ממתן תורה זכו ישראל לקריאת שמע. כיצד את מוצא לא פתח הקב"ה בסיני תחילה אלא בדבר זה, אמר להם שמע ישראל אנכי ה' אלקיך, נענו כולם ואמרו ה' אלקינו ה' אחד, ומשה אמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. דברים רבה ב' [ל"א] (כ"ב)

בדעת סופר לרב עקיבא סופר² זצ"ל כותב בפרשתנו וזלה"ק:

ונראה לי לפרש עפ"י מה שכתב הח"ס [החת"ס סופר] ז"ל הא דאנו אומרים בסוף שירה, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (זכריה י"ד ט') ובתורתך כתוב לאמור שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד. דהכונה שאעפ"י שלעיתיד לבוא יכירו וידעו כל הגוים מלכותו, כמאמר הנביא (צפניה ג' ט') אז אהפוך אל עמים שפה ברורה ויטו כולם שכם אחד לעבדו, בכל זאת ישארו בני ישראל עם הנבחר, ויהיו סגולה אוצר חביב מכל העמים, יען שהמה היו הראשונים אשר הכירו את הבורא וקבלו עליהם עול מלכותו, וזו הכוונה ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, שכל האומות יקבלו עליהם עול מלכותו יתברך שמו, בכ"ז ובתורתך כתוב לאמור שמע ישראל ה' אלקינו, שה' ייחד גם אז את שמו ביחוד על ישראל. [ע"כ עפ"י החת"ס סופר].

ועפ"י זה נוכל לפרש המדרש לפנינו, מהיכן זכו ישראל לקריאת שמע, [דהיינו] באיזה זכות זכו לזה שהקב"ה מיחד שמו עליהם, ויהיו תמיד סגולת הקב"ה ואוצר חביב נגד העמים, אף בעת שגם אומות העולם ידעו ויכירו שמו הגדול? על זה אמר 'ממתן תורה' יען שהמה קיבלו עליהם התורה בעת שאומות העולם מאנו לקבלה, בשביל זה זכו שיקרא עליהם

¹ הלימוד בגליון לקיים מצות בורא יתברך. ולעילוי נשמות הורי היקרים אודים מוצלים מאש ר' מנחם אהרן ב"ר טוביה ז"ל, אמי חוה בת ר' יהודה ז"ל. חותני הרב מנחם ב"ר יצחק (חבה) אשתו זהבה בת ר' אליהו ז"ל. ורבקה ובנם משה יצחק ז"ל. הרב חיים קלמן ב"ר נתן נטע (שלנגר) הרב יחזקאל ב"ר אפרים שמואל ז"ל, אשתו מרת סוסא פייגא בת ר' יעקב זאב ז"ל, אודים מוצלים מאש שלא זכו לזשיק, שלום דוד הלוי ב"ר צבי גרנט ז"ל, נלב"ע כ' באייר תשפ"ה.

לרפואת הרב יעקב בן גלדיס כתון, מור בת נורית, רות שמחה בת לימוד, זלדה זיוה בת שרה, חנה ציפורה בת זלדה זיוה, דוד בן שולמית, בתושח"י.

² הרב עקיבא סופר הדעת סופר – בנו של רבי שמחה בונם סופר (השבט סופר), נינו של החת"ס סופר זיע"א. (תרל"ח פרשבורג – ב' בכסלו תש"כ ירושלים). רוב לימודו אצל אביו השבט סופר בהם עשה חיל בהתמדתו וכושר חידושו בו התברך. משנת תרס"ב עד הסתלקות אביו בתרס"ז מסר השיעור בעיון בישיבה, והוא נתמנה תחת אביו הגדול. בשעה שנפטר אביו בתחילה סירב לשמש גם ברבנות בהיותו בורח מכל סוג של מחלוקת, ובבחירות שאמורות להתקיים יהיו כאלו המתנגדים, אולם לאחר שדובר שרק אם תהיה הסכמה מוחלטת ישב על כסא הרבנות, ואכן כך היה בהיותו בן עשרים ותשע עלה על כס הרבנות בפרשבורג בהיותו ה'רביעי במרכבה' החת"ס סופר בנו הכתב סופר נכדו השבט סופר. מבחירתו נחשב על ראשי מנהיגי הרוחניים של הונגריה וסלובקיה, ואף מבוגרים ממנו כפפו עצמם אליו. בתקופתו עלתה ישיבת פרשבורג לאחת הישיבות הטובות והגדולות בעולם, הרב מסר ארבעה שיעורי עיון במשך השבוע, בשיטה שקיבל מאבותיו הגדולים.

בשלהי תרצ"ט ערב פרוץ מלחמת העולם השנייה (י"ז באלול עש"ק כי תצא) נסע למקום שונה מרגילותו, והגיע ללוגנו שבשווייץ. כשהפצירו בו שלא יחזור לביתו בתחילה סירב בטענה הידועה של גדולי וצדיקי הדור, שאינו רוצה לנטוש צאן מרעייתו. בהתעצות עם דודו הגדול הרב שמעון מערלוי זצ"ל הי"ד, קיבל הנחיה להשאיר בשווייץ עד שושן פורים ולאחר מכן לנסות לעלות לארץ ישראל. כשקיבל שלשה אישורי עליה לארץ ישראל רצה למסרם לשלשה רבנים שיצאו מהונגריה והם: רבי יהושע מגאלנטא הי"ד, הרב מניטרא [שמואל דוד הלוי אונגר] זצ"ל והרב מטירינואי אך הם סירבו כי לא רצו לנטוש את עדתם. לפני שיצא משווייץ פקד על בנו שיכתבו מכתב תודה לשלטונות שווייץ שאישרו לו לשהות במדינתם.

משהגיע לירושלים בשנת ת"ש קיבלו פניו אלפי בני ירושלים. והוא קרא להם בפנים צוהלות לאחר שהפך את כיסי מעילו וניערם לים אמר: הנני זורק לים את כל העבר שלי בגולה, מעתה אני איש ירושלים ככל אנשי ירושלים. בחוץ לארץ עבדתי עבור אנשי ארץ ישראל כל השנים [היה נשיא כולל שומרי החומות בירושלים] וכעת זכיתי בעצמי לישוב בפועל על אדמת הקודש. בעת היתה סכנת פלישת הצבא הגרמני לארץ ישראל ממזרים, קרא לרב יצחק צבי בערנפעלד רבה של קהילת חת"ס סופר בני ברק סגר הדלת בעדו וביקש ממנו להגיד פרשת הקטורת שבע פעמים, בלי שום כוונה רק פירוש המילות, פניו היו בוערות כאש ואמר לאט לאט. כאשר סיימו אמר תפלה קצרה ואח"כ בצהלה על פניו אמר: הקב"ה יעזור [תרגום מאידיש]. מן הענין לספר כי תפלות נוספות שנשפכו כמים באותה תקופה קשה מתוארת תפלה מיוחדת בספר נר המערבי תולדות אור החיים הקדוש (בני ברק תשע"ג) של ר' שלומק'ה מזוועהיל ורבי ישראל מהוסיאטין זכר צדיקים לברכה, בתפלה שערכו על קברו של אור החיים הקדוש ביום החלולא ט"ו בתמוז תש"ב. (בפרק 'ציון המצוינת' עמ' שני"ט-ש"ב). כשהגיעה שארית הפליטה מהשואה מקהילות הונגריה יסד עבורם את חוג חת"ס סופר בירושלים. היה חבר מועצת גדולי התורה. ב' בכסלו תש"כ תמה מסכת חייו בתקופה כה סוערת בתולדות ישראל. נערך עפ"י הספר פליטת בית סופריהם, תולדות ופרקי חיים של רבנים ומנהיגים נכדי החת"ס סופר, ירושלים תש"פ.

תמיד שמו יתברך, והקב"ה אומר להם שמע ישראל אנכי ה' אלקיך דייקא, שהוא אלקי ישראל ביחוד יותר ממה שהוא אלקים על אומות העולם, ומשה אמר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' שלעולם ועד אף לעתיד לבוא יהיה כבוד מלכותו עלינו, ויזרח עלינו כבוד ה'. **עכ"ל הדעת סופר זיע"א.**

השארות משה רבינו בחו"ל שישמש צנור קדושה לישראל

ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמור.

במדרש **דברים רבה** (ב' ו') זלה"ק: מהו 'לאמור' אמר רבי עזריה לאמור לדורות שיהיו מתפללין בשעת הצרה...מבאר הרב **צבי פרומר**³ זצ"ל הי"ד בספרו **ארץ צבי** בפרשתנו וזלה"ק:

יש לפרש דעיקר הכח שיש לנו בתפלה הוא רק באמצעות תפילת משה רבינו ע"ה, שהוא עשה לנו פתח ושביל בתפילה זו. דהנה בתפילה **צריך לכוון את לבו כנגד בית קדשי הקדשים** (ברכות כ"ח ע"ב) פירשנו בס"ד, דהיינו **שיהיה משתוקק לבוא לבית קדשי הקדשים, וע"י רצונו ותשוקתו נחשב כאילו הנהו שם, כי במקום של הרצון והדעת של האדם – שם כל האדם...**

והנה משה רבינו ע"ה שכל עיקר תפלתו היה בהשתוקקותו לבוא לארץ ישראל ולראות את בית המקדש, כמו שאמר: **אֶעֱבְדָהּ יְהוָה אֶת־הָאֱרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַיָּרֵךְ הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלֶּכְנָן** (דברים ג' כ"ה). הנה אין לך תשוקה גדולה מזו. והנה הרבי **רבי בונים מפשיסחא**...פירש: **הבוחר בשיירי זמרה – שבוחר בשיירים של הזמרה, מה שנשארת זמרה בלב שאינו יכול להוציאה אל הפועל, ע"כ דבריו הקדושים.**

ופירשנו (פרשת בשלח תרפ"ד ד"ה אז ישיר) לפי מה שכתב **המהר"ל באר הגולה** (באר ב') בהא דהרגו, אין נהרגין (מכות ה' ע"ב)⁴ המחשבה שנעשית ויצאה לפועל נתבטלה ואינה עוד בעולם, ע"כ אינה יכולה להרע ולהשחית, מה שאין כן במחשבה שלא נתקיימה נשארת בתוקפה, ע"כ בהכרח שתחול או על ראש מי שמחשב עליו או חוזרת על ראש המחשב, כמו שכתוב (אסתר ט' כ"ה) **ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו.** והכי נמי מה שאדם משתוקק לזמר ואינו יכול להוציא אל הפועל נשארת ההשתוקקות הזאת קיימת, על כן ה' יתברך בוחר בזה ביותר.

והנה משה רבינו ע"ה השתוקק לבוא לארץ ישראל והתפלל בהשתוקקות הזאת, וכיוון שלא השיגה נשארה תשוקתו זאת לעולם. וכיוון שמשוה רבינו ע"ה נשאר קבור בחו"ל ותשוקתו ותפלתו היו לבוא לארץ ישראל, נעשה מזה צנור ארוך מחו"ל מקום עמידת משה רבינו ע"ה עד ארץ ישראל וקדשי הקדשים שהיא תכלית תשוקתו, וע"כ הוא צנור ושביל לכל תפלות בני ישראל בחו"ל, שיתאחזו בתפלתו זו ויעברו ויגיעו לקדשי הקדשים. וזה שמור לדורות, שתפילה זו היתה פתח וצנור לדורות לכל התפילות.

ומה שאמר שיהיו מתפללין בשעת הצרה, היינו משום שכתב הסמ"ג דעיקר מצות התפילה הוא להתפלל בעת צרה על מה שצריך, וע"כ נקט המדרש חיוב תפילה דאורייתא, אבל לקושטא דמילתא הוא פתח לכל התפלות שצריכות לפלש ולעבור מחו"ל לארץ ישראל עד בית קדשי הקדשים, הכל הוא באמצעות משה רבינו ע"ה שהוא בחו"ל ומצודת תפלתו פרושה עד קדש הקדשים, והוא משמש צנור ארוך למעבר כל התפלות של כל ישראל בחו"ל, וזה פירוש ואתחנן – בתינו התפעל, שהוא נעשה צנור לתפלות. ע"כ **הארץ צבי** לרב **צבי פרומר** זצ"ל הי"ד.

³ הרב **אריה צבי פרומר** זצ"ל (תרמ"ד – כ"ז בניסן תשי"ג). היה תלמיד וחסיד היה לאדמו"ר שרהתורה רבי **אברהם מסוכאטשוב** שבאזור ורשה, בעל **אגלי טל** (מספרי היסוד בהלכות שבת) ו**שו"ת אבני-זור**. עם הסתלקותו של האדמו"ר בתר"ע, מינה ממלא מקומו בעל "**שם משמאל**" את הרביהגאון כראש ישיבת "בית אברהם" בסוכאטשוב, והוא דבק ברבותיו הגדולים עד יום אחרון. ממעינים הזך והטהור של תורה וחסידות שתה, ועלפי דרכם בנה טפחות-טפחות לדברי תורה וחסידות שלו – אותם כתב ואותם השמיע לשומעיו הנלהבים בימי שבת ומועד. כשחרבה העיר בימי מלחמת העולם הראשונה עבר לוורשה, ואחר כך התמנה כרב בקז'יגלוב, ושם ניהל ישיבה. השלטונות הפולניים גרשו אותו משם. בתרפ"ד, בא לזאווירצ'יה, שבגלמביה, אך השלטונות לא אשרו למנות אותו כרבה של העיר. משם עבר לכהן כרב בסוסנוביץ. בשלושת הרגלים היו רבים מחסידי סוכאטשוב בבנין עולים אליו לרגל.

אחרי פטירתו של הרב **מאיר שפירא** בתרצ"ה, ניהל זמן מה את ישיבת חכמי לובלין, עם הרב **אריה לייב לנדא** מקולביל הי"ד. בחורף תרצ"ה, ביקר בארץ ישראל עם האדמו"ר **דוד בורנשטיין מסוכאטשוב** הי"ד. בימי מלחמת העולם השנייה היה בגטו ורשה, ושם הקים, עם הרב **אברהם וינברג** הי"ד, ישיבה שהתקיימה בבונקר ברחוב מילא 14, וגם השתתף בארגון שיעורים לבני הישיבות ולרבנים שהגיעו אל הגטו מן העיירות הסמוכות. בגטו עבד ב"שו"פ" לעלילים. נמנה עם הרבנים שקראו ליהודים שלא לנסוע לפוניאטובה ולטראוונקי, שלמעשה היו מחנות השמדה.

יחד עמו עלו בסערה השמיימה כל ילדיו: דב, אברהם, בנימין ומשה ובנותיו מילכה ומרים קיילה הי"ד. נערך עפ"י אתר 'תורתך לא שכחתי' וויקפדיה.

תולדותיו נחרטו ע"י דוד אברהם מנדלבוים **בתולדות רבנו בעל ארץ צבי** בני ברק תשפ"ב.

⁴ בעדים זוממים עסקין. והגמרא שם מלמדת שדין 'הזמה' של 'יעשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו', הוא דוקא אם עדיין (בנפשות) לא בצעו את גזר הדין עפ"י עדות העדים הזוממים, אזי אם זממו להרוג עפ"י עדותם, בית הדין פסק אך עדיין לא בוצע – הדין הוא שהורגים את העדים הזוממים, אך אם פסק הדין יצא לפועל והרגו את הנדון, אם באו עדים והזימו אותם, לא הורגים את העדים הזוממים

אתה החילות – ראשית גילוי ה' למשה מתוך צרה

וַתַּחֲנֶן אֵלֶיהָ בַּעַת הָהוּא לֵאמֹר. [ה' אלקים] אַתָּה הַחִלּוֹת לְהַרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־גְּדֻלָּתְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה... (דברים ג' כ"ג-כ"ד)

מבאר האדמו"ר מקאליב הרב מנחם מנדל טאוב⁵ זצ"ל בספרו קול מנחם עה"ת (ח"ו מהדורה ג' תשמ"א) וזלה"ק:

מה פירוש אתה החילות, למה התכוון משה רבינו במלים הללו? ואפשר לומר דהנה ידוע שהגילוי הראשון שהקב"ה נתגלה למשה רבינו ע"ה היה ע"י מראה הסנה, שהסנה בוער באש והסנה איננו אוכל, ושם אומר רש"י ז"ל: מתוך הסנה ולא מתוך אילן אחר, משום 'עמו אנכי בצרה' [עכ"ל רש"י] וא"כ הדבר הראשון שהראהו הקב"ה למשה רבינו ע"ה היה, שהקב"ה נמצא עם ישראל כל זמן שהם נתונים באיזו צרה כל שהיא ח"ו.

וזוהו שאמר משה רבינו ע"ה: ה' אלקים אתה החילות – הרי כל התחלת דבריך אתי היה זה שהודעתני שאתה נמצא עם ישראל בעת צרתם, 'עמו אנכי בצרה' ולמה כעת שאני נתון בצרה אתה לא נמצא אתי ולא עומד לימיני?

אי קבלת בקשת משה מסיבת גודל מעלת נבואתו

...אַתָּה הַחִלּוֹת לְהַרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־גְּדֻלָּתְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה... אַעֲבֹרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה... וַיַּתְעֶבֶר ה' בְּלִמְעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלַי וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב־לֶךְ אֶל־תּוֹסֵף דָּבָר אֵלַי עוֹד בְּדָבָר הַזֶּה. (דברים ג' כ"ד – כ"ו)

איתא בחז"ל שמשה רבינו התפלל תקט"ו תפילות כמנין 'וואתחנני' כדי להכנס לארץ ישראל, ואמר לו הקב"ה כבר נשבעתי שלא תכנס לארץ, ואמר משה אוכל להתיר את הנדר

במבוא לספר שו"ת פאר אהרן לרב אהרן פרעסבורגר⁶ זצ"ל הי"ד אסופת פנינים לתורה ממנו ומאחיו הרב מיכאל פרעסבורגר זצ"ל הי"ד שגם נתעלה במעלות קדושים באופל השואה, וכך מובא בספר הנ"ל וזלה"ק:

אַתָּה הַחִלּוֹת לְשׁוֹן לֹא יָחַל דְּבָרְךָ (במדבר ל' ג'), כמו בעל שמיפר לאשתו, ומשה נקרא 'בעל דמטרוניתא', והשיבו הקב"ה שאינו יכול להפר שכן איתא בחז"ל [ספרי תחילת מטות], שכל הנביאים נתנבאו ב'כה אמר ה' ומשה רבינו ע"ה נתנבא ב'זה הדבר', דהיינו שדיבורי משה הם [כביכול] כדיבורי ה' יתברך בעצמו, ואן אדם יכול להפר נדרי עצמו.

⁵ האדמו"ר מקאליב הרב מנחם מנדל טאוב זצ"ל (תרפ"ד-כ"ג בניסן תשע"ט). אביו הרב יהודה יחיאל היה האדמו"ר החמישי בשושלת קאליב (עיריה בטרנסילוניה סמיכות להונגריה). בתקופת השואה גורש למחנה ההשמדה אושוץ שם עבר את שיא התופת בהיותו נתון בביתן הנסויים הרפואיים הנוראים של ה'רופא' השטני. (בד"כ גם בסיוורים במחנה ההשמדה לא ניתן להכנס לשם). לאחר השואה הגיע לשבדיה שם התאחד עם אשתו ומשם לארה"ב. בתשכ"ג הקים את קרית קאליב בישראל בראשון לציון, עלה ארצה ובתשכ"ו קבע מושבו בה. במשך חייו עבר בארץ בכמה מקומות, ביניהם הקים מוסדות בבני ברק, ובאחרונה בירושלים בשכון חבי"ד עד להסתלקותו.

כתוצאה מהעניינים שעבר במחנה ההשמדה, לא יכל להביא תולדות לעולם. עם זאת השקיע כל חייו להקמת זכרון לקדושי השואה, והמפורסם שבהם הקמת מפעל 'בר בי רב דחד יומא' בו מתכנסים ללימוד ביום אחד אנשים העוסקים לפרנסתם במשך הזמן, התחיל משנת תשל"ב. כמו"כ יזם עריכת אנציקלופדיה 'שמע ישראל' לזכר השואה.

מפעל נוסף שלו אמירת שמע ישראל בכנוסים גדולים אותם קיים. זאת לאחר שבימי השואה כשבאחת מהפעמים הרבות בהן היה על סף מות כפשוטו התכוון לומר 'שמע ישראל' ואז אמר בתפלה- קבלה לקב"ה: אם ישאר בחיים ידאג שלא רק הוא יהודי אחד יאמר 'שמע ישראל' אלא ידאג ויעסוק שיהודים רבים ככל האפשר יאמרו בקול 'שמע ישראל'.

ספרים הנושאים את השם קול מנחם, על התורה, וכן שו"ת ביאורים לתהלים ועוד. ההקדמות הנפלאות מעטרת את ספריו הביאו לכך שהוציאו 'ספר ההקדמות' כספר בפני עצמו.

⁶ הרב אהרן פרסבורגר (תרמ"ד – י"ח בתמוז תש"ד) אב"ד באניהאד הי"ד, מגדולי רבני הונגריה בדור שלפני השואה, נולד לאביו הגדול בעל "תפארת יוסף" אב"ד מטרסדורף. למד בצעירותו בשיבות רבי ישעיהו זילברשטיין מוויצן בעל מעשי למלך [הלכות בית הבחירה ומעשה המקדש לרמב"ם, יצאו מחדש בארבעה כרכים מפאריס], ושל הרב שמחה בונם סופר בעל השבט סופר בפרסבורג. מסופר כי בעל שבט סופר אמר עליו כי הוא פאר תלמידו, ולא קם תלמיד כמותו.

נודע בחריפותו ובתפיסתו המהירה, והיה דרשן מוכשר ומנהיג. הוא ייצג את אזור מגוריו בכנסיה הגדולה בווינה בשנת תרפ"ג בשנת תרפ"ד מונה לרבה של באניהאד, שימש ראש ישיבה שם ונתן לתלמידיו שיעורים חריפים ועמוקים, כל יום במשך כמה שעות בעניינים שונים. הוא התפרסם כפוסק משיב הלכה וכדיין היורד לעומקה של ההלכה, והיה לכתובת מרכזית לשאלות הלכתיות בענייני ציבור ולענייני הפרט. על עומס עבודתו כמשיב לשאלות בהלכה כתב "... שהקיפוני חבילי טרדין עד שכמעט לבלוע את רוקי אין לי פנאי לפי ערך בריאות גופי, כי הדיין [הרב אברהם פולק הי"ד] איננו לעת עתה פה עירנו, וכל השאלות באים אלי, ולא יאומן כמה שאלות איסור והיתר המה פה, ואף אם הוא בביתו ובאים חצי אלי וחצי אליו אזו גם כן מגיע על חלקי די והותר, מכל שכן עתה שכולם עלי ועל צווארי".

כתבי תשובותיו הרבות אבדו בשואה, ורק מיעוטם קובצו ויצאו לאור בספר "פאר אהרן" (תשס"ג). נותרו לפליטה גם חלק מחידושיו לשי"ס ומדרשותיו, הספר יצא לאור ע"י מכון ירושלים. במבוא מובאים דברי תורה גם מאחיו הרב מיכאל פרסבורגר הי"ד. בין הסכמותיו נמצאת הסכמתו לספר "אמונת אומן" כתב: "אמנם אהובי ידידי נ"י מאד תמהתי עליך הלא אנשים אחים אנחנו ואתה מכיר היטב את מעוט ערכי שלא זכיתי עוד להיות מן המסכימים..." והסכמתו לספר כתר תורה מאת רבי יהושע וייס הי"ד, שהדפסתו התחילה בתש"ג, אך הופסקה בשל המלחמה.

גיסו האדמו"ר ממטרסדורף רבי ישראל טויסיג מביא תורות ממנו בסדרת ספריו בית ישראל [נערכו והורחבו ע"י בנו הרב בונם יואל טויסיג זצ"ל ונקרא בית ישראל השלם]. הרב אהרן הי"ד נספה בשואה עם רבים מבני קהילתו באושוויץ ב"ח בתמוז תש"ד. (נערך עפ"י אתר תורתך לא שכחתי).

וזה שאמר משה, אתה החילות, לשון 'לא יחל דברו' ואמר לו ה' **אֶלְתוֹסֶף דְּבַר אֱלֹהִי עוֹד**, למה, **בְּדֶבֶר הַזֶּה**, שכן אתה מתנבא בזה הדבר, דהיינו דשכינה מדברת מגורנו של משה, ואינו יכול להפך דיבורי עצמו. **עכ"ל הספר פאר אהרן**.

האור הטמון בחשך הענן והערפל

וּתְקַרְבֵּנוּ וְתַעֲמְדוּן תַּחַת הַהָר וְהָהָר בְּעַר בְּאֵשׁ עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וְעֶרְפֶּל (דברים ד' י"א)

מבאר הרב **סיני יצחק הלוי אדלר** זצ"ל בספרו **דבר סיני רעיונות בפרשיות השבוע** (בפרשתנו) וזלה"ק:

איך יתכן שבזמן בעירת האש הגדולה היה גם חושך? גם התיאורים השונים של החושך טעונים ביאור.

והנה על הפסוק (שמות כ' י"ח) **וַיַּעֲמֵד הָעָם מִרְחֹק וּמִשָּׁה נִגַּשׁ אֶל־הָעֶרְפֶּל אֲשֶׁר־שָׁם הָאֱלֹקִים**, מביא רש"י את דברי **המכילתא** שמשנה נגש לפניו משלש מחיצות: חשך, ענן וערפל. מדברי המכילתא מובן שאין כאן מצב אחד שמתואר בשלש מילים נרדפות, אלא מדובר בשלשה מקומות ושנים שמובדלים זה מזה ע"י מחיצות. לאור תיאור זה אנו מבינים שיתכן שתהיה אש גדולה ויחד עם זאת יהיה גם חושך [חלילה] כיוון שישנה מחיצה מול האש שמונעת את התפשטותו של האור לעבר החושך. ועדיין עלינו להבין מה הם שלשת האופנים של מניעת האור:

ונראה לומר **שסוג אחד של חושך הוא מציאות** כעין זו שהיתה במכת מצרים, אשר עליה נאמר 'בורא חושך'⁷. אין מדובר בחושך שהוא רק חוסר אור, אלא **במציאות מיוחדת של חושך**, ששום אור אינו יכול לחדור לתוכה.

האופן השני הוא ענן – שמשמש **כמחיצה החוסמת** את מעבר האור. גם כאן ישנו חושך מוחלט, אולם הסיבה היא הענן המסתיר את האור.

האופן השלישי הוא ערפל – שגם הוא **מעין מחיצה**, אולם מחיצה דקה אשר דרכה חודרות קרני האור. אמנם לא במלוא כוחו, אולם מי שנמצא מעבר לערפל או בתוכו יכול להבחין במידה מסוימת באור החודר אליו מעבר למחיצה זו.

ואולי ניתן לפרש ששלשה מצבים אלו רומזים למצבים אשר בני אדם יכולים להמצא בהם:

ישנו אדם אשר מקיים את המצוות קלה כבחמורה, אולם יחד עם זאת הוא חש שנמצא בחושך מוחלט, אין לו שום תחושה של קרבת אלקים ואור השכינה הוא ממנו והלאה. לפעמים תחושה זו מביאה את האדם למצב של יאוש, כי הוא שואל את עצמו: אם כן, למה זה אנכי?! במצב כזה אין האדם חש שמעבר לחושך נמצאת האש הגדולה.

לעומת זאת יתכן מצב שבו האדם נמצא בחשכה מוחלטת, אך בידיעה שישנו ענן המבדיל בינו לבין האש והוא אשר מונע ממנו ליהנות מזיו אורה. גם מצב כזה גורם לאדם לחשוב שאין לו תקווה, כי ענן כבד מבדיל בינו לבין הקב"ה, והוא אינו יודע כיצד לפרוץ את המחיצה הזו.

וקיים מצב נוסף בו האדם מוצא את עצמו סמוך לערפל, והוא כבר מבחין בקרני האור של השכינה אשר בוקעות לתוכו.

האדם חייב להיות מודע לקיומם של מצבים כאלו, ואל לא להתיאש! הוא חייב לדעת שבכל מצב שהוא נמצא בו, השכינה נמצאת בקרבתו, והוא מצדו חייב לעשות כל מאמץ כדי לפרוץ את החושך ואת המחיצה ולהתקרב אל השכינה, מי שחדור באמונה זו, בהכרח יבוא לידי יראת שמים. [כותב המלך שזכה להכיר את בעל הדברים: קיים זה מה שכתב הא עצמו בזה, בבחינת 'הוא' – היה אומר! את מה שבחינת 'הוא' אישיותו – את זה אמר, ואכמ"ל...] **על אמונה זו הוזהרנו במלוא החומרה ואותה אנו מצווים להנחיל לבנינו אחרינו, כי בנפשנו הדבר!**

ישנם אירועים אשר יכולים להביא אותנו לתחושה שהקב"ה הוא מאיתנו והלאה. מצבים אלו נקראים 'הסתר פנים' גם במובן זה ישנן דרגות שונות. עלול להווצר מצב כמו שהיה בתקופת השואה [שהכותב היה חלק בתוכה, במעמקי החושך] שהיינו שרויים בחושך מוחלט, שעלול היה להביא את האדם למחשבה שעזב ה' את הארץ [ח"ו]. גם כאן באה התורה ומלמדת אותנו ומודיעה מראש, שעלול להיות מצב של חושך מוחשי, אשר בו עלולים חלילה לאבד את האמונה, אולם מצווים אנו לדעת שלאמיתו של דבר, גם אז ה' עמנו!

האש שירדה מן השמים לראש ההר אינה עוזבת אותנו גם בתוך החושך. גם כאשר חלילה מתהווה מצב כזה, מזהירה אותנו התורה באזהרות חמורות ביותר, שמחוייבים אנו לזכור את האש הגדולה הזאת, ללמוד את יראת ה' וללמד את האמונה הזאת לבנינו כל הימים אשר אנו חיים על האדמה. עכ"ל הרב סיני יצחק אדלר זצ"ל.

סיפור על גילוי אהבת ה' ע"י אהבת התורה

בפרשתנו המופלאה פרשת ואתחנן, מעמד הר סיני ועשר הדברות מובא בשנית בתורה, וכן מצות קריאת שמע שהינה מצות קבלת עול מלכות שמים, אשר בנפתולי שנות הגלות נשזרו ספורי-עדויות אמונה במקומות וזמנים שונים בעולם, וע"י יהודים מכל 'המחנות' פעמים רבות מאוד כשהגיעה שעת המבחן, פשט היהודי בגדי גופו בכל גוון וצורה, ולבש מחלצות אור נשמתו האלקית החצובה מתחת לכסא הכבוד. אחד ממעניקי אור חמה בדורנו, היה **האדמו"ר מצאנז**

⁷ בסידור הגר"א בנגלה ובנסתר לרבי נפתלי הירץ הלוי רבה של יפו, הביא בברכת יוצר אור בחלק 'ליקוטי הגר"א' וזלה"ק: החושך אינו העדר כמ"ש [כמו שאומרים] המינים, אלא הוא בריאה נפלאה... עיי"ש באריכות בדבריו.

קלויזנבורג הרב יקותיאל יהודה הלברשטאם⁸ זצוק"ל. בספר **לפיד האש** (ח"א עמ' ק"ב) המגולל תולדותיו מובא הספור דלהלן שהתרחש בתקופה שקדמה לחורבן הגדול בשואה, ממנו שואבים אהבת וכבוד תורה וספריה:

סיפר תלמידו הגרי"א זלמנוביץ שהתאכסן ימים רבים בצל קורתו: ...פעם אחת בצהרי יום שבת קודש, שבת הגדול, שתקפתו עייפות נוראה עד כדי אפיסת הכוחות, מפני חוסר שינה ימים ולילות רבים, ונאלץ לשכב מעט כדי להחליף אוניס, אעפ"כ ביקש ממני להושיט לו ספר מהן הארון. שאלתי: מה שם הספר? והשיב, כל ספר שתאחו ידך! והנה הזדמן לידי ספר אמרי יצחק פרי יצירתו של מחבר שחי באותה תקופה [לפני השואה] רבי יצחק מאיר הכהן שוורץ... מחבר זה היה קשור לבית צאנו וחביב על רבינו זי"ע. חשבתי להחזיר את הספר למקומו, מתוך הנחה שאינו מתכוון לחיבור כזה, אך הרבי עמד על כך שאתנהו לידו, ואמר שצריך לנהוג כבוד בחכמי התורה! והוסיף בהטעמה: שאפילו אם לא כיוון מחבר מסויים בכל דבריו לאמיתיה של תורה, הרי מכיוון שברור כי בזמן הכתיבה היו כל שרעפיו בתורה הקדושה, והתייגע לחדש מה שחידש, שורת הדין מחייבת להתייחס אל ספרו ביראת כבוד...

להרגיש יקרת הזמן – תוכחה 'בונה' מהחרבת שונאי ה'

וידעת ביה' אלקיך הוא האלקים האל הנאמן שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותו מצותיו לאלף דור. ומשלם לשנאיו אלפניו להאבידו לא יאחר לשנאו אלפניו ישלם לו. ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המצוות אשר אנכי מצוה היום לעשותם. (דברים ז' ט"ו – י"א)

כותב הרב ישראל יעקב לובצנסקי⁹ זצ"ל הי"ד (חתן היסבא מנובהרדוק' משגיח בישיבת ברנוביץ ישיבת הרב אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד) בספר ליקוט מתורתו עקבי ישראל (הוצאת ישיבת אור אלחנן ירושלים תשנ"ח) וזלה"ק:

ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו – יסדה התורה הקדושה אף 'ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא' [חולין קמ"ב ע"א]... אבל לא משלמים לו ב'שוה כסף' ובכסף קניי הבל העוה"ז, אלא שמשלמים לו עם החיים, חיים ממש, והתשלום הלוה הנהו חלק קטן וזעיר ובקע קטן מנשמת החיים שישנו... בעוה"ב הגדול החי לעולמים, והלא יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי העוה"ב [אבות ד' י"ז].

כל רגע מן החיים בתשובה ובמעשים טובים אשר חי הנהו חלק מהעולמות הנשגבים, ואם ביכולתו של בעל ההשגה לנצל את כל הרגע של החיים לעוד איזה פסיעה ודרגה להשגת שלימותה של הנפש, האם יש הצלחה גדולה למעלה זו?!

החיים הנם שלשלת ארוכה ומהודקה בת אלפי ורבואות טבעות משונות, וכמה יקר הנהו החיים, ואם מישהו מזלזל בחייו, מזלזל בנשמתו ומזלזל בנצחיותו!¹⁰

⁸ הרב יקותיאל יהודה הלברשטאם האדמו"ר מצאנו קלויזנבורג (ד' בשבט תרס"ה-ט' בתמוז תשנ"ד) נין ל'דברי חיים' מצאנו מצד אביו וצאצא של הבני יששכר מצד אמו. נשא בימי צעירותו ונולדו לו אחד עשר ילדים. בתקופת השואה שתה את כוס התרעלה עד תומה אשתו וכל אחד עשר ילדיו נספו על קידוש ה'. לאחר השואה עבר לארה"ב החל לשקם את שרידי השואה ולהקים מפעלי תורה. הקים ביתו מחדש עם הרבנית חיה נחמה בתו של הרב שמואל דוד אונגר זצ"ל, ונולדו להם שבעה ילדים. בשנת תשס"ו ביקר לראשונה בארץ ישראל והניח אבן פינה לקרית צאנו בנתניה, בשנת תש"ך עלה לארץ התיישב בקריה אותה יסד. הקים מפעלי תורה וחסד רבים, ביניהם מפעל הש"ס, בית חולים לאנידו. בשנת תשל"ב שב לארה"ב עד לפטירתו. תולדות חייו המיוחדים כתובים בשני כרכי לפיד האש. כתבי תורתו נמצאים בכעשרים כרכי שפע חיים, וכן שו"ת דברי יציב (ז"כ) ועוד.

⁹ הרב ישראל יעקב לובצנסקי זצ"ל הי"ד מגדולי תלמידיו של הסבא מנובהרדוק (הרב יוסף יוזל הורביץ זצ"ל), לימים נעשה חתנו. אביו שימש ברבנות בברנוביץ. תלמיד היסבא' מספרים שכאשר התחיל רבי ישראל לעבוד על מדותיו ולבטל את מדת הכבוד, עשה זאת בקצוניות ובאכזריות עד שכל רואיו אמרו שאדם זה יהיה אומלל כל ימי חייו, אך המציאות טפחה על פניהם כי הצליח להתגדל עד אין שעור בבחינת 'ואני בתומי אלך'. רעייתו ספרה כי בלילות החורף הארוכים של ליל שבת קודש היה ישן כשעתיים, ומחצות עד שבע בבוקר היה לומד בהתלהבות גפ"ת וזהר ותנא דבי אליהו, בשחר היה טובל לפני התפלה, את הספרים מהם למד, הטמין בתוככי הסטנדר.

כשרבי ישראל התמנה לרב בקהילת ניי-ברנוביץ, סיפר לימים, כי כאשר עמד לדרוש דרשתו הראשונה, היה זה לאחר תפלת מנחה ובאמצעה עלה בדעתו רעיון נהדר 'כפתור ופרח' אולם מכיוון שהיתה 'קבלה' בנובהרדוק שהרחורי תורה העולים בשעת התפלה, צריך להפקיר, וכן עשה. (מהספר המאורות הגדולים לרב זייעצק זצ"ל).

בין אמירותיו אחת מהן היתה: החושב ושואף שע"י השתלמותו התורנית יגיע לידי הישגים גשמיים, למי הוא דומה? לאותו איש המוצא איזו גלוסקא טובה מונחת למעלה באחד המדפים של ארונו, ובכדי לעלות אליה ולקחתה, הרי הוא לוקח גמרות ומניח אותן אחת על גבי חברתה כעין סולם, ועולה ומטפס בכדי להוריד את הגלוסקא. (מהספר הנ"ל).

בשנת תש"א בהיותו בגטו למד משניות בע"פ. אמר אפשר יגלוהו למקום שלא יהיו לו ספרים, אז לומד בע"פ ויזכה לעוה"ב. בתקופה קשה ומחרידה זו היו פניו קורנות ומאירות משמחה, הוא עודד את האנשים וזרום ללמוד 'שערי תשובה', הרב אפרים אושרי שאלו למעשהו זה של השמחה, ובמצבם העגום, לשמחה, מה זו עושה? ענה לו הרב: שמטבעו הוא פחדן גדול, אבל האם בשל כך צריכים אחרים לסבול מפחדנותו?! בטי' במרחשון תש"ב הוצא להריגה ב'פורט התשיעי' עם אשתו ועוד עשרת אלפים יהודים הי"ד. (הדברים הובאו מהספר עקבי ישראל בהוצאת ישיבת אור אלחנן ירושלים).

¹⁰ מה נפלא להביא דבריו המרטיטים של הרב נח וינברג זצ"ל בספרו מ"ח קניי תורה (דרך א' בתלמוד - היה מודע לכל רגע). משל שמביא בתחילת דבריו: אתה יושב באוטובוס, לידך יושב בחור צעיר ומשליך החוצה מטבעות של שקל. אתה נדהם, הבנאדם השתגע! כל חמש דקות עוד שקל קופץ החוצה. סביר להניח שמעולם לא ראית דבר כזה, אבל אין ספק שראית אנשים זורקים את הזמן שלהם דרך החלון...

וממשיך ביצירה: האוטובוס מגיע לתחנה המרכזית, הבחור ההוא מסתכל בארנקו הריק ופונה אליך: 'סליחה, נגמר לי הכסף, אתה יכול להלוות לי כמה שקלים?' בטוח שלא תתן לו אפילו אגורה אחת, אם הוא אינו יודע להעריך כסף, אז למה שתתן לו? כלנו יודעים שיזמן שוה כסף! אם אנחנו לא יודעים ערך הזמן, אז למה לנו מאה ועשרים שנות חיים?!

והנה אמרו חז"ל (בבא בתרא י"א) הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו מתברך באחת עשרה ברכות. לכאורה מאי אולמא האי מהאי, השני אינו נותן לו כלום כי אם פיוס דברים, אבל הראשון הלא נותן לו כסף ממש, ומוותר משלו ונותן לו, ולמה יגרע ערכו מהשני שאינו נותן לו כלום?

אלא שהוא נותן לו דבר היקר מכסף, הוא נותן לו זמן, הנהו מוותר מזמנו היקר לו, ושאי אפשר לקנותו בשום ממון שבעולם, בכדי לפייס את מי שאין לו, ואם יכול הוא לוותר על זמן היקר מכל הון, הרי הוא מרגיש את צער וצרת חברו באמת ומשתתף בצערו.

אמת הוא מי שלא מרגיש האדם ביקרת הזמן, ומזלזל הוא בו כמו שכל כלל האדם הנהו בזול וזלזול, אמנם לימוד המוסר הוא הוא המדריך המנוסה המורה ומייסרו להשתמש בחייו לפי מקומו ושעתו. 'לומד מוסר חי חי יקרא'...עכ"ל הרב ישראל יעקב לובצנסקי זצ"ל הי"ד.

כשיהיה צר סימן שזה לפני שער הגאולה

בַּצֹּר לָךְ וּמִצְאוֹךְ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים וְשִׁבְתָּ עֲדָה' אֶלְקִיךָ וְשִׁמְעָתָ בְּקֶלֶו (דברים ד' ל')

בספר אור מלא לרב ישראל צבי רוטנברג¹¹ אדמו"ר מקאסן הי"ד כתב בפרשתנו וזלה"ק:

י"ל [יש לפרש] בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה, היינו שיבוא עליך צרות רבות רעות וגדולות, וגדל הכאב מאוד, זה יהיה לך לסימן ותדע, באחרית הימים, שהם ימים אחרונים של הגלות ובמהרה בימינו בקרוב יביא תשועה לבני ישראל¹².

להפטרה שבת נחמו

מוסר לאנשים שיסירו גאוותם

כְּלִיגִיא נִשְׁאָא וְכִלְתֵּר וְגִבְעָה יִשְׁפְּלוּ וְהִהָה הָעֵקֶב לְמִישׁוֹר וְהָרָכְסִים לְבִקְעָה. וְגִלְגָּה כְּבֹד ה' וְרָאוּ כְלִבְשָׁר יִחְדּוּ כִּי פִי ה' דִּבֶּר. (ישעיהו מ' ד')

מבאר הרב עזריאל נח קושלבסקי¹³ בספרו עין צופים (וילנא תרפ"ג):

מה יותר חשוב, חמש דקות או שקל? זמן, כי זמן שווה חיים...עיי"ש בדברים המפליגים בספר נפלא זה. כידוע ספורים על גדולי ישראל משי"ס בחמש דקות'.

לאסוף את הדקות הקטנות, כמו של המתנה לשליח צבור לפני תחילת ה'חזרה'. מכיר אני יהודי שסיים ספרים בעת המתנתו ל'חזרה' עפ"י הדרכה שקיבל מהרב משה צבי נריה זצ"ל, ודייק בהכוונתו: תכין ספר מראש לפני התפלה, לא לאחר שסיימת את התפלה בלחש תחפש ספר על הסטנדר הקרוב אליך...

¹¹ הרב ישראל צבי הלוי רוטנברג (חוחמ"ס תר"ן-נספה ג' בסיון תש"ד) נין ונכד לעטרת צבי מזידיטשוב. בתיאור תולדותיו בהקדמת הספר מתוארים מעשיו מאז עלה לכס הרבנות לאחר פטירת אביו בתר"פ. בין דבריו: בליל שבת קודש ישא מדברותיו על דרך החסידות, כדבש מתוקות, מלא יראת ה', וביומא דשבתא מסר לן אורייתא על דרך דרוש ורמז, והיה כמין חומר, ובסעודה שלישית עת רעוא דרעווין היה על דרך פרד"ס עמיקא וטמירא יורדים חדרי בטן...

היה יושב ומנן שירות ותשבחות כנראה עפ"י דברי העטרת צבי (פרשת ויחי) כשהדינן מתגברים והעצבות גובר אז להמתיק הדינן...צריך להמשיך המתקה בקול שיר בנימי הכנור ביי"ג מיכלין דרמ"י...ועד היום מעידין אנשים שהיו בשולחנותיו הקדושים שהזמירות והנגונים היו יוצאים מגדר אנושי ושהיה מזמר ומתפלל למעלה מגדר אנושי. וכל זאת למרות יסורים רבים שעבר בחייו בפטירת שתי נשיו וחלק מילדיו. לבסוף בשואה נספה, ודברי התורה בספר הם זכרו בעולם.

לא כתב בעצמו את דברי תורתו, אלא תלמידיו כתבו וכתובע לו, התבונן בהם ונתן הסכמתו להם, אמנם הכתבים עברו (לאחר השואה) בקורתו של אחד מגדולי תלמידיו הרב יואל צבי ראטה זצ"ל שלאחר המלחמה הגיע לברוקלין. שם הספר נקרא אור מלא ע"י המחבר עצמו הרב ישראל צבי זצ"ל והוא גימטריה של שמו ישראל צבי או"ר במילואו כלומר אל"ף וי"ו רי"ש.

בספר שנדפס לראשונה בברוקלין תשט"ז (מהדורה שלישית תשס"ח ממנה נערכו הדברים) שלשה חלקים, אור מלא של הרב ישראל צבי נחלק לשנים לתורה ולמועדים, החלק השלישי בני שלשים דרשות לשבת הגדול, שבת שובה, וימים נוראים, מאביו של המחבר הרב יוסף רוטנברג. במהדורה זו השלישית מובאות גם ההקדמות לשתי ההוצאות הראשונות, שבכל אחת מהן דברים המעוררים נפש היהודי. בדברי הסיום ההקדמה האחרונה כתב המו"ל משארי משפחתו של המחבר: **אם רצונו להיות מתלמידיו של רבנו צריכין להתרגל לקבל באהבה כל מה שעובר על האדם ולהתקרב ולהתדבק עצמנו יותר ויותר להקב"ה ולהתפלל אליו להוושע בכל משאלות לבנו לטובה ועי"ז יושפע שפע רב בכל העולמות וגם עלינו עדי נזכה להתגלות כבוד שמים וכבודו עלינו יזרח...**

¹² כך מצינו במדרש שוחר טוב תהלים (כ' ד'): **יענך ה' ביום צרה. משל לאב ובן שהיו מהלכין בדרך, ונתייגע הבן, ואמר לאב היכן היא המדינה, אמר לו בני סימן זה יהא בידך, אם ראית בית הקברות לפניך, הרי היא המדינה קרובה לך, כך אמר להם הקב"ה לישראל, אם ראיתם את הצרות שתכפו אתכם, באותה שעה אתם נגאלין, שנאמר יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב, אברהם ויצחק אין כתיב כאן, אלא יעקב, ולמה, אמר ר' שמעון בן לקיש משל לאשה עוברה שהיא מקשה לילד, ואומרים לה לית אן יודעין מה נאמר לך, אלא מאן דעני לאמך בעידן קושייתה, הוא יעני יתך בעידן קשיותך, כך כתיב ביעקב (האל) [לא]ל העונה אותי ביום צרתי (בראשית ל' ג), אמר להם דוד לישראל מי שענה בעת צרתי הוא יענה אתכם, הוי יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב.**

¹³ הרב עזריאל קושלבסקי זצ"ל הי"ד, נולד בשנת תרכ"ז בפוילן. התייתם מאביו בגיל צעיר וגדל ולמד בבית סבו, הרב אריה לייב זצ"ל. לאחר שלמד וספג תורה בלומז'ה ובשצ'וצין, נשא לאשה את שרה גילדה מחשובי בעיירתו. אשתו הצדקת אפשרה לו להשתלם ב'כולל קובנא' מספר שנים, שם הוסמך להוראה ע"י הרב צבי רבינוביץ זצ"ל בנו של רבי יצחק אלחנן אב"ד קובנא. לאחר ששב לעיירת מגוריו נתמנה לדיין ומו"צ, ואח"כ נמנה לרב ולבא"ד. במשך כארבעים שנה שימש כרועה לצאן מרעיתו, עד שנספה בשואה

הנה עם בני ישראל ילמדו את התורה להאנשים שנדמו בשפלות רוחם כבהמה בבקעה, כן רוחם יורדת למטה בהיותם שקועים בכל מיני תאוה, ועיי למוד התורה ינשאו במעלתם ברוח בני אדם העולה למעלה בקודש ולפרוש את עצמם מן תועבותיהם ושקוציהם. **וכל הר וגבעה ישפלו**, ר"ל [רוצה לומר] האנשים בעלי ההשכלה אשר יעלו ברוחם רוח גבוה, רוח גאווה וגאון לדרוש ולחקור במופלא ובמכוסה מן השכל האנושי ויכחישו חו"ש לאי [חס ושלוש לאלקים] ממעל, וגם המה אעפ"י שבעלי השכלה המה, בכל זאת לא השיגו את תכליתם הטוב להם למטרה בחיים, וצריך ג"כ ללמדם איך להשפיל את עצמם שיכירו את ערכם האנושי מבלי לעבור גבולם לחקור בגדולות ובנפלאות, ויכנעו את עצמם מפני חכמת האמת, חכמת התורה. ואז כאשר כל סוגי בני אדם, הן השפלים והן בני העליה יחד כולם יכירו את שם ה' **ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר**, יבואו לידי הכרה אמיתית להבדיל בין חכמת התורה הקדושה ובין חכמות של חול, וידעו כי חכמת התורה מה' היא נצחית בכבוד ה' ואין להתערב אתה חכמות חצוניות. **עכ"ל העין צופים**.

רעיית' הקב"ה את צאנו ישראל, כבעל העדר

כַּרְעָה עֶדְרוֹ יִרְעָה בְּזִרְעוֹ יִקְבֹּץ טְלָאִים וּבְחִיקוֹ יִשָּׂא עֲלֹת יִנְהַל (ישעיהו מ' י"א)

הרב **עזריאל נח קושלבסקי** זצ"ל הי"ד כותב בספרו הנ"ל וזל"ק:

רצה לומר הרועה אשר ירעה צאנם לא יכבידו עליו להטריח עבורם, והכל לטובת הצאן. לא כן הרועה צאן של אחרים בעד שכר פעולה, שיקווה רק טובת עצמו, לא ירחם על הצאן, ולזאת כשהוא מקבץ אותם, יקבץ אותם ע"י מקל ורצועה וכלבים באין חמלה, אבל הרועה צאן עצמו **בְּזִרְעוֹ יִקְבֹּץ טְלָאִים וּבְחִיקוֹ יִשָּׂא** לא ע"י הכאה במקל ורצועה. **עֲלֹת יִנְהַל** רצה לומר ע"י שיא הטלאים הרכים והקטנים, תלכנה האמהות אחרי בניהם והכל ינהג בדרך חיבה, כן הקב"ה עם ישראל, כדאיתא (בראשית רבה פ"ו) ראוי היה יעקב לירד בשלשלאות של ברזל ובקולרין למצרים, אמר הקב"ה, בני בכורי ואני מורידו בבזיון! הריני מושך את בנו לפניו והוא יורד אחריו וכו', והוריד את השכינה עמו למצרים, כדכתיב (בראשית מ"ד) אנכי ארד עמך. עכ"ל הרב **עזריאל נח קושלבסקי** זצ"ל הי"ד.¹⁴

צורת הדיבור של תורה על השולחן בברירות ובנעימות

וְשִׁנְתָּם לִבְנֵי דְּדִבְרֵתָ בָּם בְּשִׁבְתָּךְ בְּבִיתְךָ (דברים ו' ז')

בספר **כתבי הסבא ותלמידיו מקלם** (תלמידיו ח"ב) כתבי רבי **דניאל מובשוביץ**¹⁵ זצ"ל הי"ד כתב (עמ' תר"ט-תר"י)

על קידוש ה' עם קהלתו בטרבליניקה בכ"ט בטבת תש"ג. ספר נוסף של המחבר **לבוש עדינים** על מסכת ע"ז, שהיה מוכן בדפוס, פירוש לתהלים וכתבי יד נוספים, עלו על המוקד.

הספר יצא לראשונה בוילנא תרפ"ג, ובמהדורה שניה בתשכ"ד (ממנה נערכו הדברים) ע"י בנו הרב **יקותיאל עזריאלי (קושלבסקי)**, שהיה רב בזכרון יעקב במשך ששים שנה. הרב עלה ארצה עם קבוצה מיישיבת סלבודקה ליסוד הישיבה בחברון (תרפ"ה), ובעת הפגורם הנורא בשבת בשנת תרפ"ט, נצלו חייו בנס. נפטר ב"ג בטבת תשנ"ג.

עותק של הספר ממהדורת תשכ"ד, הגיע לידי בחסד ה' יתברך, מדוכן ספרים יד שניה ליד **בית הכנסת מוסאיוף** שכונת הבוכרים בירושלים לפני שנים רבות. בשנת תשפ"ב יצאה מהדורה חדשה ע"י נכדי המחבר, החידוש החשוב בנוסף להדפסה חדשה מאירת עינים, תוספת מראי מקומות, וכן ההפטרות בשלימותן, נדפס ספר שנחשב כאבוד מהמחבר **ממעונות אריות** הספדים שנאמרו לאחר מלחמת העולם הראשונה על גדולי ישראל ביניהם ר' **חיים מברסק**, ר' **דוד פרידמן מקראלין**, וכן יהודים שנהרגו ע"י רשעי אומות העולם. ספר זה נדפס פעם יחידה בבילגוריא בשנת תרפ"ה, אך במהדורת תשכ"ד לא נדפס מכיון שלא ידעו על המצאותו של עותק ששרד.

¹⁴ בשולי הדברים מן הענין להפנות לדברי דרשתו של **הראי"ה** זצ"ל בראש השנה תרצ"ד. בקיץ של שנת תרצ"ג עלה בגרמניה הצורך הארוך ימ"ש לשלטון שבע שנים העלה באש תופת את כל אירופה, ובתוכם נספו ששת המיליונים על קידוש ה'. באותו ר"ה נשא בארץ ישראל **הראי"ה** דרשת ר"ה **בחורבת ר' יהודה החסיד**. תוכן דרשתו, כפי המובא בספר **מועדי הראי"ה** אותו ערך מו"ר הרב **משה צבי נריה** זצ"ל במאמרי ר"ה בשם 'שופרות הגאולה'. עיקר הדברים: ישנם שלשה סוגי שופרות של גאולה, האחד מצוה **מן המובחר - שופר של איל**, הרמז **עליה לארץ ישראל מתוך חיבת הקודש**, חיבוב מעלת קדושתה של הארץ, היותה ארץ הנבואה בה ירושלים של מעלה מכוונת כנגד ירושלים של מטה. **הסוג השני** 'כל השופרות כשרים חוץ משל פרה' – הרמז כל עליה לארץ ישראל גם היא מתוך תמריץ שזו ארץ אבותינו, מלכינו וכל עברנו המפואר נובע ממנה, נוכל לחנך ילדינו על יסודות שרשי האומה, פחות מעלה מהדרגה הראשונה, אך עדיין טובה היא ומברכים עליה, אך יש כאן פרץ הראי"ה בבכי יש **סוג שלישי שופר של בהמה טמאה** – שונאי ישראל תוקעים באזני העם וקוראים ליהודים לנוס ממקום מושבם בגלות לארץ ישראל, ומי שלא שמע שני ה'קולות' הראשונים סופו שישמע בעל כרחו את הסוג השלישי הגרוע הפחות שבכולם, ועל 'שופר' זה אין מברכים...
ההקשר לדברי הרב **עזריאל נח** זצ"ל שהרועה רוצה לאסוף צאנו בצורה רכה ואוהבת, ולא בצורה קשה.

¹⁵ הרב **דניאל מובשוביץ** הי"ד, נולד בשנת תר"מ לאביו רבי **משה גרשון מובשוביץ** בעיירה סידרא שבפולין (ויש מי שכתב שנולד בדובראווע). למד אצל רבי **נתן צבי פינקל, ה'סבא' מסלבודקה**, שם למד בחברותא עם חברו הרב **אהרן קוטלר**. הרב **אברהם דוב כהנא שפירא** אב"ד קובנה, בעל ה'**דבר אברהם**', אמר עליו כי 'לא ידוע לי מקום מופלג בכשרון בדומה לו בכל רחבי ליטא'. אח"כ למד ביתלמוד תורה בקלם שבאזור רייסן, אצל רבותיו המובהקים, הרב **צבי הירש ברוידא** והרב **נחום זאב זיו**. לאחר פטירת רבו רבי נחום זאב זיו, נשא את בתו חיה לאשה. אחותו של הרב **דניאל מובשוביץ**, היתה אשתו של הרב **ניסן עקשטיין** הי"ד, אב"ד קוזניצא.

משנת תר"פ כיהן כ"מנהל התלמוד תורה" בקלם, בהיותו ראש הישיבה והמשגיח שם. לצדו כיהן תחילה **רבי ראובן דב דסלר**, ועם עזיבתו מונה רבי **גרשון מיאדניק** הי"ד, גיסו של הרב דניאל, לכהן כמנהל רוחני.

כשהוציאו את הרב **דניאל מובשוביץ** עם כל רבני התלמוד תורה ותלמידיה, ועם התושבים היהודים שנותרו בעיירה, מקלם למקום הרצחם בחצר גרוזשעווסקי, אמרו כולם ויודו **והרב גרשון** החזיק בידו ספר תורה. לפני שמסרו נפשם לקדש שם שמים, נשא הרב דניאל נאום קצר בו לתלמידיו ואמר:

...באורחות חיים להרא"ש (אות מ"ג) קבע עיתים לתורה קודם אכילה ושכיבה ודברת בם על שולחן והזהרת באנשי ביתך להדריכם עפ"י התורה בכל הדברים וכו'...

נראה שמפרש ענין קביעות עתים של חינוך ולימוד לבני ביתו ולאחרים, וכמו שנאמר ושננתם לבניך **ודברת בם בשבת בביתך וכו'.** אין הכוונה בביתך **בבית הקני או השכור של עצים ואבנים, אך הכוונה בעיקר על חוג המשפחה...** וכן בכאן 'ודברת בם על שולחן' עיי"ש כל הפיסקה, ועל זה מובן בפשוט כי תחילת דינו של אדם 'קבעת [עיתים לתורה] כי בזה תלוי הכל, וכן ראיתי מהגדולים שדיברו תמיד בביתם על שולחנם באמונה ובטחון ובזריזות ובמנוחה ובאהבת תורה ומצוות, ולהסיר השטף והדיבור מדרכי הבלי העולם הזה, ולנטוע אהבת עולם הבא.

וכן בחסד והטבה ואמת ונושא בעו"ח [בעול עם חברו] וכו' מעלת בר סמכא ובעל שכל חזק ולהיות לאיש חיל ושם לב על דרכים, הכל דברים הנודעים. אם מפרשת השבוע, מההפטרה, מחוה"ל [מחובות הלבבות] וש"ת [ושערי תשובה] לר"י [לרבינו יונה]...

נלקט ונערך בחסד ה' יתברך ע"י יהודה יעקב ברקאי תל ציון כוכב יעקב יע"א 0526514000 Ybarkai6@gmail.com

בפיוט על עשרה הרוגי מלכות שנאמר בתפילת מוסף של יום הכיפורים, נאמר: 'שרפי קודש צעקו במרה, זו תורה וזו שכרה וגו', ענתה בת קול משמים: אם אשמע קול אחר אהפוך את העולם למים, לתוהו ובוהו אשית הדומים, גזירה היא מלפני – קבלוה משעשעי דת יומיים'. הנה השאלה היא גדולה ועצומה: 'זו תורה וזו שכרה'!! ומה היא התשובה 'אם אשמע קול אחר אהפוך את העולם למים'!!? אלא שהעולם הגיע למצב שלא היתה לו זכות קיום והוא היה ראוי לכליון מוחלט, ורק מאחר שהבטיח הקב"ה שלא יביא יותר מבול לשחת את הארץ, על כן נבחרו אלו העשרה הרוגי מלכות כדי שהם במותם על קידוש ה' יכפרו על העולם כולו, ואם שרפי מעלה יעכבו הגזירה לא יהיה מה שיכפר על העולם, ולא תהיה ברירה אחרת אלא להפוך שוב העולם למים...

בעדות אחד הניצולים נמסר כי בעוד שהיהודים נדחפו לבורות הירי, במכות ומהלומות, "שרו בהתלהבות ובדבקות עצומה עד שההד היה ביער מסביב בקול נורא, השיר ששרו היה: אשרנו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו (וההמשך ביידיש: טאטע איך לויב דיר, טאטע איך דאנק דיר, וויל איך בין א איד). וכן שרו אתה בחרתנו... אהבת... ורצית... מזמורי תהלים ואדון עולם... העמידום חיים בתוך הבור, ועם רובי מכוניות ירו עליהם עד שנפלו מתבוססים בדמיהם.

בקבר אחד נמצאים האב"ד, ר' קלמן ומשפחתו הי"ד, מהמנהלים של הישיבה הגדולה הת"ת דקלם רבי **דניאל מאושאוויץ** ואשתו חיה הי"ד, וגיסו רבי **גרשון מיאדניק** ואשתו פריעדא וילדיהם הי"ד, וחמותם הרבנית פשעא זיעו, והדודה הרבנית נחמה ליבא ברוידע – בתו של הסבא הי"ד. גם שאר רבני הת"ת הר"ר יצחק סקיר והרב ר' שלמע פיאנקע וילדיהם, והרבה מהבחורים שלמדו בישיבה. הי"ד.

נערך עפ"י אתר **תורתך לא שכחתי**.